

УДК 339.972:339.92

Пробоїв О. А.

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університетуПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО КОЛАПСУ ШЛЯХОМ УЧАСТІ УКРАЇНИ
В МІЖНАРОДНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

Досліджено динаміку економічних процесів в Україні на тлі загострення політичної ситуації. Виявлено дисбаланс усіх макроекономічних показників, що вказують на глибоку економічну кризу. Окреслено тенденції розвитку реального сектору економіки в умовах стрімкого падіння промислового виробництва, прискорення темпів інфляції, зниження рівня доходів на душу населення, зростання безробіття й зниження обсягів інвестицій, погіршення якості структури та динаміки експорту, які вказують на масштаби і наслідки економічної кризи в Україні. Запропоновано стратегічні напрями зовнішньоекономічної політики, що ґрунтуються на поступовій інтеграції нашої держави в європейські та трансатлантичні структури. **Ключові слова:** економічна криза, макроекономічна рівновага, рівень промислового виробництва, темпи інфляції, рівень доходів на душу населення, безробіття, обсяги інвестицій, динаміка експорту, зовнішньоекономічна політика, європейський економічний простір, міжнародне економічне співробітництво.

Постановка проблеми. За роки незалежності наша держава розвивалась за власними принципами, майже не враховуючи світові тенденції розвитку й існуючі напрацювання інших країн, які, долаючи кризові політичні та економічні явища, намагались не тільки забезпечувати достойний рівень життя своїх громадян, але й зберегти певні людські цінності, а тому під час загострення політичної та економічної ситуації в 2013–2015 рр. Україна виявилась зовсім нездатною самостійно вирішувати назрілі проблеми. Склалися об'єктивні передумови для активної участі України в міжнародному економічному співробітництві, так як самостійно подолати глибоку економічну кризу та розв'язати складну політичну ситуацію на Сході наша держава без підтримки інших країн не в змозі. Розвиток міжнародного економічного співробітництва позитивно впливає на економіку держави і допомагає підтримувати мирні взаємовідносини між країнами, що й визначає актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем участі України в міжнародному економічному співробітництві присвячено праці відомих науковців й практиків: А. Гальчинського [1], В. Геєця [2], Ю. Пахомова [10], А. Філіпенка [17], Т. Ткачук [14], Г. Калач [5], Л. Українець [6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак невирішеними залишаються проблеми, пов'язані з пошуком шляхів виходу із системної кризи й розробки ефективної моделі розвитку вітчизняної економіки, адже подальше погіршення макроекономічної ситуації впевнено веде країну до дефолту та зниження її міжнародних рейтингів. Саме тому ці питання потребують проведення подальших досліджень і вимагають залучення до їхнього вирішення експертів багатьох галузей.

Мета статті полягає в комплексній оцінці економічної ситуації й висвітленні можливих форм участі України в міжнародному економічному співробітництві для вироблення ефективної зовнішньоекономічної політики держави у перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політична нестабільність й порушення територіальної цілісності України на фоні економічного колапсу спричинили майже повну руйнацію нашої держави зсередини. Зупинка роботи цілого ряду промислових підприємств, які займалися

експортно-імпортною діяльністю, через коливання валютних курсів і подорожчання імпортової сировини зумовили зниження обсягів експорту та скорочення внутрішнього ринку споживання. Підняття цін на енергоносії та газ остаточно завдали удару по вітчизняній промисловості й купівельній спроможності кінцевих споживачів. Так, значне падіння рівня промислового виробництва, що за підсумками 2015 р. становило 13,4%, за оцінками експертів Dragon Capital [9, с. 1], негативно позначилось на всіх основних видах промислової діяльності (рис. 1): поставках електроенергії, газу і пари – скорочення на 10,9%; хімічній промисловості – на 8,5%; текстильному виробництві – падіння на 7,4%; харчовій промисловості – на 7,3%; видобутку сирової нафти та природного газу – на 6,4%. Однак найбільше падіння у річному вираженні зафіксоване у сфері видобутку кам'яного та бурого вугілля – на 38,1%, у виробництві коксу і продуктів нафтопереробки – на 21,9%, у металургії – на 16,4%.

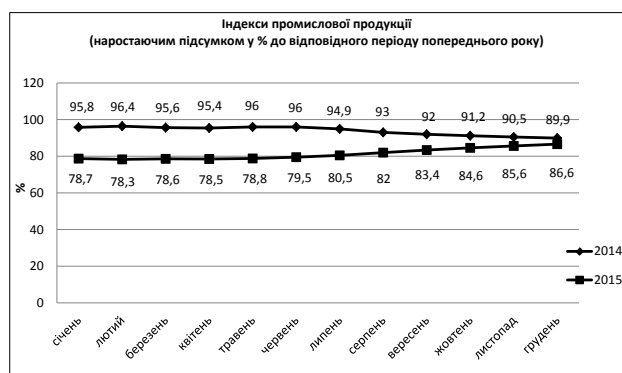

Рис. 1. Динаміка промислового виробництва за 2014–2015 рр.

Джерело: [13, с. 1]

Тотальне скорочення робочих місць у всіх сферах народного господарства зумовило лавинний ріст безробіття до 10–12% [11, с. 1], що на фоні різкого росту рівня цін на всі групи товарів народного споживання у два і більше рази (за даними МВФ, інфляцію прогнозовано в 2015 р. на рівні 46%) [7, с. 1] призвело до масового зuboжіння населення [6, с. 1], яке при низькому рівні доходів не в змозі оплатити комунальні платежі й забезпечити себе продуктами харчування та товарами першої необхідності.

Зниження купівельної спроможності населення зумовило скорочення обсягів споживання, практично зникають заощадження (вичерпуються минулорічні накопичення коштів серед громадян і малого та середнього бізнесу), а це негативно впливає на рівень інвестицій у країні. Матеріально-технічна база руйнується, а кошти в реконструкцію, модернізацію не вкладаються, так як в умовах політичної нестабільності, великого податкового тиску вони «виводяться» з бізнесу і «осідають» у формі більш ліквідних активів у закордонних банках (табл. 1).

Великі промислові підприємства простоюють, а середній та малий приватний бізнес «згортається», що спричинює не лише скорочення рівня ВВП на душу населення, але й падіння обсягів надходжень до бюджету у формі податків та обов'язкових платежів. Водночас видатки на утримання державного сектору, соціальні виплати безробітним і малозабезпеченим збільшуються. Зростає і державний борг України (рис. 2), що на фоні зазначених тенденцій вивело нашу країну на перше місце в Європі серед найбідніших держав [15, с. 1] і на третє – у рейтингу країн світу, що знаходяться на межі дефолту [18, с. 1].

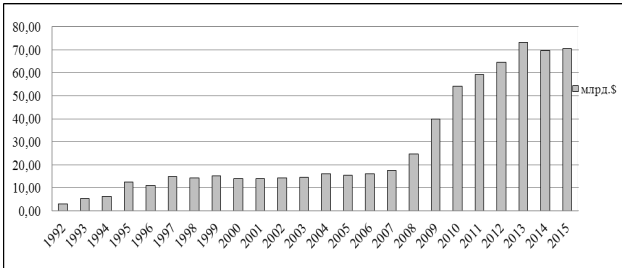

Рис. 2. Динаміка державного боргу України за 1992–2015 рр., \$ млрд.

Джерело: [13, с. 1]

Для подолання політичних та економічних кризових явищ України слід заручитись підтримкою інших країн світу, які не тільки повинні надавати їй фінансову допомогу й довгострокові кредити [5, с. 38], але й приймати активну участь у проведенні економічних та політичних реформ, що допомогло б нашій державі уникнути економічного колапсу.

Цілком зрозуміло, що таке співробітництво України з країнами світу й міжнародними організаціями є вагомим умовою успішного розв'язання багатьох проблем не лише зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного характеру, але й внутрішнього [12, с. 1].

Для ефективної участі України в глобальних економічних структурах і процесах необхідно створити ряд передумов. Серед них слід виділити три основні, реалізація яких сформує додаткові можливості для ефективної участі України в міжнародному економічному співробітництві: системна ринкова трансформація; комплексна

реструктуризація в усіх сферах народного господарства; відкритість економіки.

Адже у самій Конституції України (ст. 18) закріплено положення про те, що зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Проте зазначена співпраця впродовж останніх років відбувалась однобічно, у напрямку взяття кредитів на міжнародних ринках, у той час коли широкомасштабні торговельні, виробничі та фінансові відносини нашої держави з іншими країнами й міжнародними економічними організаціями могли б стати важливим чинником вітчизняного економічного розвитку і прискорення науково-технічного прогресу (за умови відкритості економіки, прозорості вітчизняного законодавства).

За 25 років незалежності Україна налагодила відносини із 166 країнами, стала членом близько 100 міжнародних організацій, учасником майже 50 багатосторонніх економічних договорів [16, с. 1], але це не забезпечило їй суттєвого економічного прогресу через поверхневості і формальність такої співпраці, яка обмежувалась напрацюваннями документального характеру і не мала практичного застосування в основних галузях народного господарства.

З урахуванням тенденцій глобалізації світової економіки Україна наразі спрямовує свою діяльність у двох стратегічно важливих для неї напрямках. Перший – це поступова інтеграція нашої держави в європейські та трансатлантичні структури з метою входження до європейського економічного простору. Другим стратегічно важливим напрямком зовнішньоекономічної політики є країни НІК, які володіють неабияким науково-технічним потенціалом і неперевершеним досвідом щодо втілення економічних реформ для забезпечення економічного прориву.

Щодо першого напрямку, країни, які бажають стати членом європейського інтеграційного об'єднання наднаціонального характеру, повинні мати економіку, що відповідає певним ринковим критеріям. Наявність кризових явищ у вітчизняній економіці, політична нестабільність, недосконалість правова база й недотримання прав і свобод громадян гальмують просування України шляхом ринкових реформ, а тому унеможливають її входження до ЄС у найближчі роки.

Так, однією із основних тенденцій зовнішньоекономічної політики України в 2015 р. була диверсифікація ринків збуту вітчизняної продукції з метою подолання монопольної залежності від російського ринку шляхом адаптації українських експортерів до європейських ринків. Проте бажаного зростання вітчизняного експорту за рахунок отриманих торговельних преференцій зі сторони Євросоюзу не відбулось через високі валютні

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Україну та їхній відтік

Рік	Прямі іноземні інвестиції в Україну	Відтік інвестицій
2012	6,013 млрд. доларів	1,256 млрд. доларів
2013	5,677 млрд. доларів	2,845 млрд. доларів
2014 (негативна курсова різниця становила 12,25 млрд. доларів)	2,45 млрд. доларів	1,17 млрд. доларів
2015 (перше півріччя)	1,040 млрд. доларів	2,91 млрд. доларів

Джерело: [8, с. 1]

ризиків та неконкурентоспроможність українських товарів. Відтак, за 2014 р. український експорт до ЄС зріс тільки на 1,5% на фоні загальнорічного скорочення його обсягу на 23,5%, а в 2015 р. лише впродовж першого півріччя експорт знизився на 35,1% [6, с. 1]. Власне, така динаміка зовнішньоторговельних операцій України формує негативні передумови для подолання кризових явищ в економіці (рис. 3).

Тому перспективним напрямом зовнішньоекономічної політики стає економічне співробітництво України з державами Азії та Африки, ринки яких привабливі для збуту української продукції машинобудівного комплексу та металопрокату, для надання науково-технічних і будівельних послуг. Важливим торговельно-економічним партнером України можна вважати Китай. Наші держави мають великі потенційні можливості щодо розширення науково-технічного співробітництва, зокрема в галузі електрозварювання, надтвердих матеріалів, металургії, авіа- та космічних технологій, технологій для агропромислового комплексу тощо. На порядку денному стоять питання інвестицій у вітчизняну економіку у вигляді спільних технологій та ноу-хау, створення спільних підприємств, акціонерних товариств тощо (рис. 4).

Спираючись на вищезазначене, слід окреслити певні стратегічні пріоритети у сфері зовнішньоекономічної політики України: міжнародне економічне співробітництво з ЄС; міжнародне економічне співробітництво з країнами Азії, Африки; покращання умов функціонування підприємницького середовища та інвестиційного клімату; підвищення ефективності митної системи та боротьба з корупцією.

Висновки. Для реалізації пріоритетних стратегічних напрямів зовнішньоекономічної політики України слід виконати наступні завдання: першочергово провести структурні реформи в усіх сферах народного господарства; вжити заходів щодо комплексної реструктуризації в основних експортоорієнтованих галузях для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зарубіжних

ринках; використати всі можливі інструменти й технології для стабілізації грошово-кредитного обігу й зниження інфляції; запровадити важелі ефективного регулювання руху капіталів та інвестицій, що ґрунтуються не на силових важелях адміністративного впливу, а на ринкових механізмах в умовах відкритої економіки; докласти максимальних зусиль із використанням усього

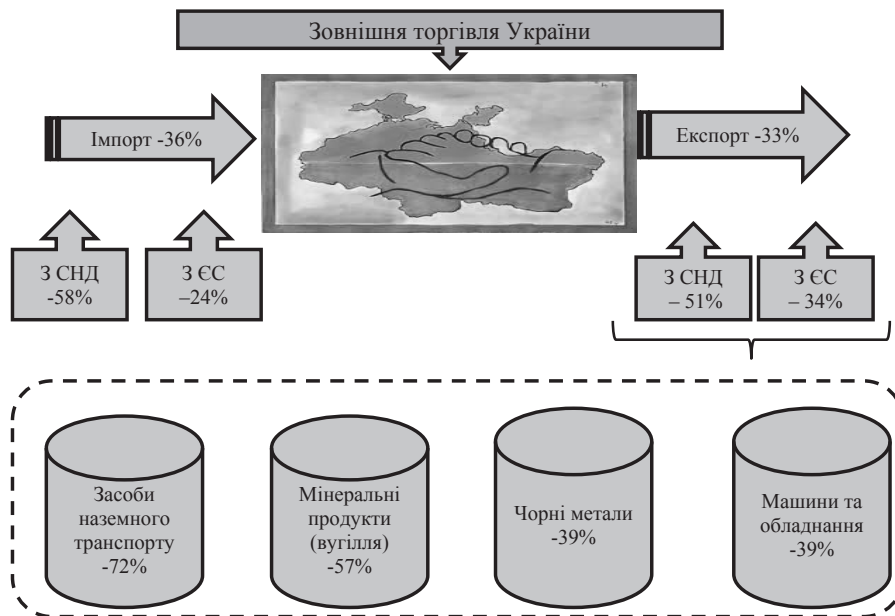

Рис. 3. Динаміка зовнішньої торгівлі України за 2014–2015 рр.

Джерело: побудовано на основі [4, с. 1]

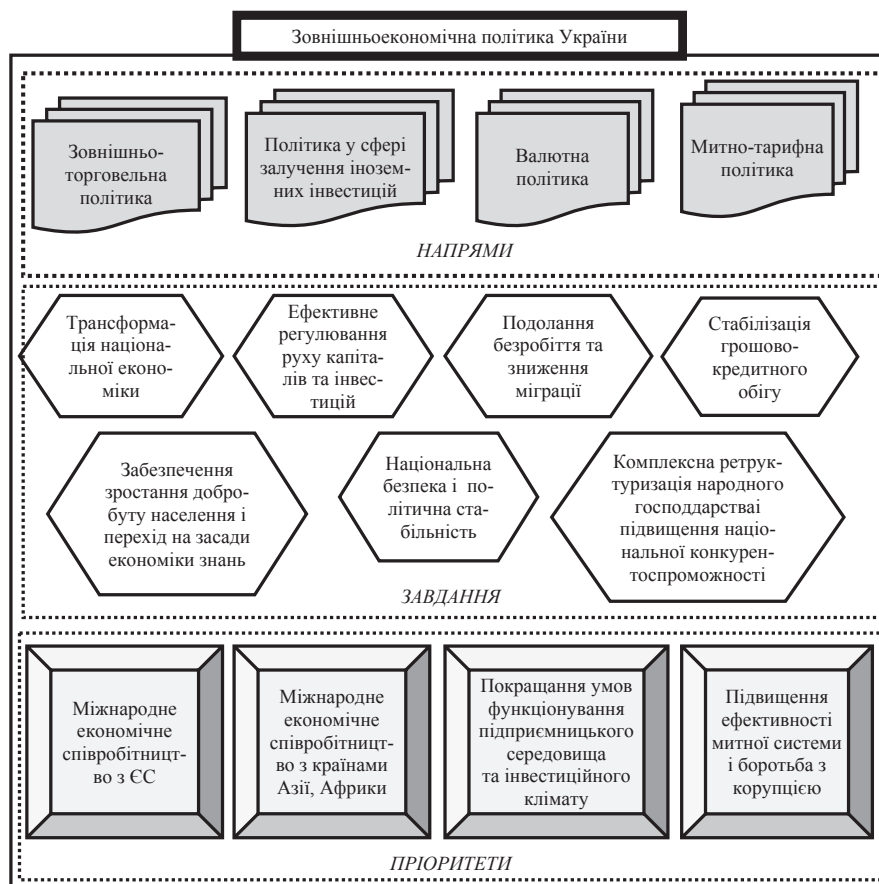

Рис. 4. Основні напрями зовнішньоекономічної політики України

дипломатичного інструментарію для підтримання національної безпеки та політичної стабільності; намагались подолати зростаюче безробіття у депресивних регіонах і створити умови для зниження міграції населення й «відтоку мізків»; вживати дієвих заходів для забезпечення зростання добробуту населення і перехід на втілення нових підходів, що ґрунтуються на економіці знань.

Економічне співробітництво України з міжнародними інституціями позитивно впливає

на процеси стабілізації вітчизняної економіки, оскільки залучені кредити переважно спрямовуються на здійснення реформ. Водночас участь України в діяльності міжнародних організацій не повинна обмежуватися лише одержанням позик. Від характеру взаємодії з міжнародними інституціями залежить ставлення до України у світі, можливості реальної інтеграції у світову спільноту і специфіка співпраці з окремими державами.

Список літератури:

1. Гальчинський А.С. Нова модель економічного розвитку України (у контексті глобалізації) / А.С. Гальчинський // Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть : [навч. посіб. для студ. виш. навч. закл.] / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський [та ін.] ; гол. ред. С.В. Головка. – К. : Либідь, 2002. – 470 с.
2. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
3. Держстат відзвітував, як падає промисловість України (інфографіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/367920/derzhstat-vidzvituval-yak-padaeye-promyslovist-ukrayiny-infografika>.
4. Зовнішня торгівля України скоротилася на третину в 2015 р. (інфографіка) / Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icps.com.ua/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-skorotylyasyna-tretynu-v-2015-rotsi/>.
5. Калач Г. Співробітництво України з міжнародними фінансовими установами: проблеми та перспективи / Г. Калач // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – № 8. – С. 37–39.
6. Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні в 2014-2015 рр. Ч. 1. Загальна оцінка макроекономічної ситуації / Free Voice Information Analysis Center [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Рабочий%20стол/СТАТТЯ%202016/Комплексна%20оцінка%20економічної%20ситуації%20в%20Україні%20у%202014-2015%20рр.htm>.
7. МВФ погіршив прогноз падіння економіки України у 2015 році до 9% за інфляції 46% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/arch/finance/01jun2015/prognoas.html>.
8. На початку року інвестиції скоротилися через сильне падіння гривні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi/upershe-za-pivtora-roku-zrosli-pryami-inozemni-investiciyi-v-ukrayinu-scho-ce-oznachaye-475222.html>.
9. Падение промпроизводства в 2015 г. составило 13,4% [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.dragon-capital.com/ru/institutional_investors/research/macro_and_politics/id211_news_and_reports/id212_dragon_daily.html.
10. Пахомов Ю.М. Основні завдання формування посткризової моделі розвитку економіки України / Ю.М. Пахомов // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 1-2. – С. 3–6.
11. Реальний рівень безробіття в Україні // Голос столиці. – 25 січня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newsradio.com.ua/2015_03_31/Realniy-r-ven-bezrob-ttja-v-Ukra-n-1700/.
12. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/ifo-projects>.
13. Статистичні матеріали щодо державного та гарантованого державою боргу України станом на 30.11.2015 р. / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychni-materialy-shchodo-derzhavnoho-ta-harantovanoho-derzhavoiu-borhu-ukrainy-u-rotsi?category=borg>.
14. Ткачук В.Г. Становлення та сучасний стан міжнародних фінансових організацій, їхня роль у регулюванні світових процесів / В.Г. Ткачук // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 5. – С. 26–31.
15. Україну признали страной третьего мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.tsn.ua/groshi/ukrainu-priznali-stranoy-tretego-mira.html>.
16. Участь України у міжнародних організаціях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://usa.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations>.
17. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
18. Moody's: Украина на грани дефолта [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fakty.ictv.ua/ru/index/read-news/id/1539452>.

Пробоев О. А.

Ивано-Франковский учебно-научный институт менеджмента
Тернопольского национального экономического университета

ПРЕОДОЛЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КОЛЛАПСА ПУТЕМ УЧАСТИЯ УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ

Резюме

Исследована динамика экономических процессов в Украине на фоне обострения политической ситуации. Обнаружен дисбаланс всех макроэкономических показателей, которые указывают на глубокий экономический кризис. Очерчены тенденции развития реального сектора экономики в условиях стремительного падения промышленного производства, ускорения темпов инфляции, снижения уровня доходов на душу населения, роста безработицы и снижения объемов инвестиций, ухудшения качественной структуры и динамики экспорта, которые указывают на масштабы и последствия экономического кризиса в Украине. Предложены стратегические направления внешнеэкономической политики, которые основываются на постепенной интеграции нашего государства в европейские и трансатлантические структуры.

Ключевые слова: экономический кризис, макроэкономическое равновесие, уровень промышленного производства, темпы инфляции, уровень доходов на душу населения, безработица, объемы инвестиций, динамика экспорта, внешнеэкономическая политика, европейское экономическое пространство, международное экономическое сотрудничество.

Proboyiv O. A.

Ivano-Frankivsk Educational-Scientific Management Institute
Ternopil National Economic University

OVERCOMING OF THE ECONOMIC COLLAPSE BY MEANS OF UKRAINE'S PARTICIPATION IN THE INTERNATIONAL ECONOMIC COOPERATION

Summary

The dynamics of the economic processes in Ukraine on the background of the worsening in the political situation have been studied. The found misbalance of all macro-economic indices attests to the deep economic crisis. We have outlined the development trends of the real sector of economy in the situation of a sharp decline in the industrial output, growing inflation rates, per capita income decrease, unemployment growth and falling of investment volumes, worsening of quality structure and export dynamics. All these show the scale and consequences of the economic crisis in Ukraine. The suggested strategic directions of the foreign economic cooperation are based on the gradual integration of Ukraine into the European and trans-Atlantic structures.

Keywords: economic crisis, macroeconomic equilibrium, industrial output rate, inflation rates, per capita income, unemployment, investment volumes, export dynamics, foreign economic policy, European economic area, international economic cooperation.

УДК 338

Резнікова Н. В.

Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Іващенко О. А.

Національна академія статистики, обліку і аудиту

ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЗРОСТАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ АСИМЕТРИЙ

Досліджено теоретико-методологічні підходи до аналізу теорій економічного розвитку і зростання. Із позицій діалектичного зв'язку «розвитку» і «залежності» розглянуто поняття відносності розвитку. Виявлено складові розвитку, що здатні нівелювати існуючі асиметричні відносини між центром і периферією.

Ключові слова: економічний розвиток, економічне зростання, недорозвиненість, залежність, центр-периферійна структура економіки.

Постановка проблеми. Маніпулювання поняттями «розвиток» і «зростання» найвлучніше відображено в працях економістів класичної школи, які визначали економічний розвиток як стійке зростання доходу на душу населення. Сам по собі економічний розвиток інтерпретувався як процес, в якому країни, «що спізналися», намагаються наздогнати «піонерів». Макроекономічне середовище, якість державних інституцій та технологічний прогрес найчастіше асоціюються з трьома «стовпами» економічного зростання, здатного продукувати розвиток національної економіки. Адже не кожне статистично зафіксоване «зростання» здатне продукувати фундаментальні й довгострокові перетворення в державі, що закладатимуть підвалини розвитку. Серед чинників економічного зростання здебільшого зазначають: інвестиції в основний капітал; зростання кількості та якості трудових ресурсів, тобто інвестиції в людський капітал; науково-технологічний прогрес, упровадження інновацій, які підвищують продуктивність праці, капіталу та всієї економіки; структурно-економічна складова, у тому числі зміни законодавства, удосконалення відтворювальних та інших макроекономічних пропорцій; інституційне забезпечення. Утім, теоретики – депедентисти, світ-системного аналізу, субстантивістської економічної антропології та інших течій – уважали «розвиток» певним імперативом, поставленим в обов'язок країнам, що поступаються в економічному прогресі країнам

розвиненим. Відмінності в наголосах та обраному дослідницькому ракурсі не забезпечують глибоке виявлення причин відсталості та недорозвиненості в умовах трансформації моделі міжнародного поділу праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених розширили світову систему позачасовим обсягом, спочатку запропонованим І. Валлерстайном. Дж. Абу-Льюод [1] і Дж. Фітцпатрік [2] стверджують, що система сучасного світу може бути простежена до XII, XIII і XIV ст. і є результатом занепаду Сходу, а не зростання Заходу. А.-Г. Франк і Б. Джіллс [3] висувають часовий кордон, повторюючи Дж. Абу-Льюода, але пропонуючи 5 000-річну систему. К. Чейз-Данн і Т.-Д. Холл [4] намагаються розширити теорію світових систем приблизно на 10 000 років у минуле – до неолітичної революції, хоча вони, за власним визнанням, мали «значно поглибити деякі поняття». Інші автори, що також не оминули своєю увагою феномен міжнародного поділу праці (Ф. Айдало або Ж. Ада), уважали явище периферизації реструктуризацією виробничих сфер, що підпадають під політичний та економічний контроль центру світової економіки з точки зору її кінцевих або проміжних споживчих потреб [5]. Цей географічний перерозподіл виробничих площ є глобалізацією торгівлі, яка посилювалася з 80-х років, але таке явище спеціалізації простору не дало змоги досі вирішити проблему глобального попиту, який впливає на комбінаторні складові світової кризи.